

JEL Classification: B10, F60, F68

<https://doi.org/10.35945/gb.2019.08.002>

სახელმწიფოს ეკონომიკური როლი გლობალიზაციის პირობებში

ელგუჯა მექვაბიშვილი

ეკონომიკის მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი

ივ. ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი
საქართველოს ეკონომიკურ მეცნიერებათა აკადემიის აკადემიკოსი, საქართველო
elguja.mekvabishvili@tsu.ge

საკვანძო სიტყვები: სახელმწიფოს ეკონომიკური როლი, ეკონომიკის გლობალიზაცია, „ქანქარას ეფექტი“, ეკონომიკური პოლიტიკა, ეკონომიკური სუვერენიტეტი, ეკონომიკის ლიბერალიზაცია, დერეგულირება, „პატარა სახელმწიფო“.

ციტირებისთვის: მექვაბიშვილი, ე. (2019). სახელმწიფოს ეკონომიკური როლი გლობალიზაციის პირობებში, *გლობალიზაცია და ბიზნესი*, №8, გვ. 22-33. <https://doi.org/10.35945/gb.2019.08.002>

შესავალი: პრობლემის თეორიული გააზრების სათავეებთან

„ეკონომიკისა“ და „პოლიტიკის“ ცნებები მჭიდროდაა დაკავშირებული „სახელმწიფოს“ ცნებასთან, რასაც მათი ეტიმოლოგიური წარმოშობაც მოწმობს. „ეკონომიკა“ პირველად ანტიკურ ხანაში გამოიყენა ბერძენმა ფილოსოფოსმა ქსენოფონტმა და იგი ორი სიტყვისგან შედგება: „ოიკოს“ – სახლი, „ნომოს“ – კანონი. პირდაპირი მნიშვნელობით ამ სიტყვის ქვეშ იგულისხმება საოჯახო მეურნეობის მართვა, გაძღოლა.

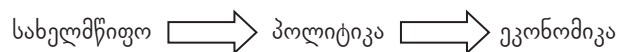
„პოლიტიკის“ ცნება ასევე ბერძენი ფილოსოფოსის არისტოტელეს ამავე სახელწოდების თხზულებიდან იღებს სათავეს და გულისხმობს „სახელმწიფოს მართვისუნარიანობის ხელოვნებას“ (Silagadze A. 2018). „პოლიტიკის“ საფუძველია „პოლისი“ ანუ ქალაქი-სახელმწიფო (Aristotle, 1995, 1996). ბერძენმა ფილოსოფოსმა პლატონმა დაწერა თხზულება სახელწოდებით „სახელმწიფო“, რომელშიაც ჩამოაყალიბა სახელმწიფო მოწყობისა და მმართველობის ხუთი ტიპი:

1. არისტოკრატია და მონარქია;
2. ტიმოკრატია, ანუ უმცირესობის მმართველობა, როდესაც მმართველთა პირად ინტერესებს ექვემდებარება საზოგადოების ინტერესები;
3. ოლიგარქია, ანუ მდიდრების ხელისუფლება;

4. დემოკრატია, ანუ ხალხის მმართველობა;
5. ტირანია.

აღსანიშნავია, რომ ბერძენი და რომაელი მოაზროვნეები ეკონომიკისა და პოლიტიკის ცნებებს ქალაქი-სახელმწიფოს ფარგლებში განიხილავდნენ (Silagadze A. 2018).

არისტოტელე გვთავაზობს ასეთ იერარქიას:

საკუთრივ ეკონომიკას იგი ორ ნაწილად ყოფს: „ნამდვილი სიმდიდრის“ შემსწავლელი მეცნიერება – ეკონომიკა და ფულთან დაკავშირებული სფეროების – ვაჭრობის, მეცხვრობის, სპეკულაციის შემსწავლელი დარგი – ქრემატიკა.

ტრიადაში – „სახელმწიფო“ – „პოლიტიკა“ – „ეკონომიკა“ ყველაზე ამბივალენტური დამოკიდებულება სახელმწიფოს მიმართ ჩამოყალიბდა, რაც ასევე უძველესი დროიდან მოდის. ძველ აღთქმაში გადმოცემულია, თუ როგორ ევედრებოდნენ ებრაელი ტომები, რომლებიც ცენტრალური ხელისუფლების გარეშე ცხოვრობდნენ, წინასწარმეტყველ სამუელს: „დაგვიდგინე ახლა მეფე, რომ სხვა ხალხების წესისამებრ განგვსჯიდეს (I მეფეთა 8.5). სამუელი ბევრს ეცადა ებრაელთათვის აზრი შეეცვლევინა და აღუწერა, თუ როგორი იქნებოდა მათი ცხოვრება მონარქიის პირობებში: „აი, რა უფლება ექნება მეფეს, რომელიც იმეფებს თქვენზე. წაიყვანს თქვენს შვილებს და თავის ეტლებთან და ცხენებთან

დაიყენებს და ირბენენ მისი ეტლის წინ... აიყვანს თქვენს ასულებს მენელსაცხებლებად, მზარეულებად და პურის მცხოვრებლებად. წაგართმევთ საუკეთესო ყანებს, ვენახებსა და ზეთისხილის ბაღებს და თავის მორჩილებს დაურიგებს... წაიღებს მეთაურს თქვენი ფარიდან და თქვენ მისი ყმები გახდებით, მაშინ მოჰყვებით წუწუნს თქვენს არჩეულ მეფეზე“ (I მეფეთა 8, 11-18). ებრაელებმა ყური არ ათხოვეს წინასწარმეტყველის შეგონებას (Roseanne H. S. 2006) და თქვეს: „არა და არა, მეფე უნდა გვესვას, ჩვენ ისეთები უნდა ვიყოთ, როგორც სხვა ხალხები არიან. ჩვენი მეფე განგვსჯის ჩვენ, წინ წარგვიძღვება და ჩვენი გულისთვის იბრძოლებს (I მეფეთა 8, 19-20)“.

„სახელმწიფო სისტემა აუცილებლობაა – ყველა ერს აქვს იგი, თუმცა იმავდროულად მას არასასურველი შედეგების მოტანაც შეუძლია“ (Roseanne H. S. 2006).

სახელმწიფო ადამიანთა საზოგადოებრივი ცხოვრების ორგანიზების ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი ფორმაა. სახელმწიფო სისტემის ფუნდამენტური ელემენტი ეკონომიკაა, ვინაიდან სწორედ ის განსაზღვრავს ადამიანთა კეთილდღეობას და მასზე დამოკიდებული ინდივიდთა ღირსეული ცხოვრების უზრუნველყოფა.

თანამედროვე სახელმწიფო ისტორია, მკვლევართა საერთო შეხედულების თანახმად, ვესტფალის სისტემიდან (1648) იწყება და რამდენიმე ეტაპს მოიცავს (Mekvabishvili E. 2009). პირველია XVII-XVIII საუკუნეები, როდესაც სახელმწიფო გაფორმდა როგორც ძალდატანების ინსტიტუტი (რეგულარული არმია, პოლიციის პროტოტიპი ჟანდარმერიის და სხვათა სახით, სასამართლო, პენიტენციური დაწესებულებები) და მოხდა უმაღლესი ხელისუფლების საბოლოო გადასვლა სასულიერო პირებიდან საერო ინსტიტუტების ხელში. მეორე ეტაპი უკავშირდება XVIII საუკუნეში ევროპაში პირველი რესპუბლიკების წარმოშობას, პირველ კონსტიტუციებს, ხელისუფლების სხვადასხვა შტოებად დაყოფას და ადამიანის უფლებების ინსტიტუტის გაჩენას. მესამე ეტაპი ქრონოლოგიურად დაკავშირებულია XIX საუკუნესთან და გამორჩეულია კოლონიური სახელმწიფოების წარმოშობით. აღნიშნული ეტაპი 1960-იანი წლების დასაწყისამდე გაგრძელდა და კაპიტალიზმის მსოფლიო კოლონიური სისტემის დაშლით დასრულდა. მეოთხე ეტაპისათვის დამახასიათებელია სტიქიურად ფუნქციონირებადი ბაზრის სახელმწიფო რეგულირება და სოციალიზაციის პროცესის გაძლიერება. აღნიშნულ ეტაპს უკავშირდება „საყოველთაო კეთილდღეობის სახელმწიფოს“ მოდელის აღმოცენება, რომელიც ახალ მოვლენას წარმოადგენდა კაპიტალისტური საზოგადოების განვითარების პროცესში. დაბოლოს, მეხუთე ეტაპი – XX საუკუნის ბოლო და XXI საუკუნის დასაწყისი, როდესაც საყოველთაო გლობალიზაციის ფონზე დღის წესრიგში დგება სახელმწიფოს სიცოცხლისუნარიანობის და, აქედან გამომდინარე, ისტორიული პერსპექტივის პრობლემა.

სახელმწიფოს ეკონომიკური როლის მოდიფიცირების ევოლუციურ პროცესზე დაკვირვება შესაძლებლობას იძლევა გამოიყოს კანონზომიერება, რომელსაც ჩვენ პირობითად „ქანქარის რხევის ეფექტს“ ვუწოდებთ. ნაშრომის შემდეგი პარაგრაფი სწორედ ამ კანონზომიერების ანალიზს ეთმობა.

„ქანქარის რხევის ეფექტი“ სახელმწიფოს ეკონომიკური როლის ევოლუციაში

ანგლო-ამერიკული ეკონომიკური მსოფლმხედველობა, შემდგომში ეკონომიკურ ლიბერალიზმად და ლიბერტარიანიზმად წოდებული, სახელგანთქმული შოტლანდიელი მოაზროვნის ადამ სმიტის მოძღვრებიდან იღებს სათავეს. „1776 წელს, ადამ სმიტის ნაშრომის „გამოკვლევა ხალხთა სიმდიდრის ბუნებისა და მიზეზების შესახებ“ გამოსვლიდან იწყება არა მხოლოდ ეკონომიკური მეცნიერების, არამედ ეკონომიკური პოლიტიკის ისტორიაც“ (Asatiani R., 2010, გვ.11).

სმიტის „ეკონომიკური ადამიანის“ ეგოიზმი იმაში გამოიხატება, რომ „ცალკეული პირი ნაკლებად ფიქრობს საზოგადოებრივ ინტერესზე და მხოლოდ საკუთარი ინტერესებით მოქმედებს“ (Smith A. 1938). თუმცა, მისი მოქმედება საზოგადოებისთვისაც სასარგებლოა იმის მიუხედავად, რომ ეს სულაც არ შედიოდა ამ პირის მიზნებში“ და „ხშირად ასე გაუცნობიერებლად მოტანილი სარგებლობა უფრო მეტია, ვიდრე ის, რომელსაც ეს პირი საზოგადოებას შეგნებულად მოუტანდა“ (იქვე). სმიტის ამ მოსაზრებას მოგვიანებით ბევრი ცნობილი ეკონომისტი იზიარებდა: ა. ფონ ჰაიეკი, მაგალითად, წერდა, რომ ბაზრის მექანიზმის გამოყენებით კერძო ინტერესები იკრიბება და ამ გზით, წინასწარ განუსაზღვრელი სახით, რასაც მეცნიერი სპონტანურ წესრიგს უწოდებს, ყალიბდება საერთო (საზოგადოებრივი) ინტერესი (Hayek F. 2002). თანამედროვე ამერიკელი ეკონომისტის დ. როდრიკის აზრით: „ეგოისტურ ინტერესთა ერთობლიობას სასარგებლო შედეგებამდე მიყვავართ როგორც ამ ეგოისტური ინტერესების მატარებელი ინდივიდების, ისე საზოგადოების თვალსაზრისით“ და „სულაც არ არის აუცილებელი, რომ ეგოისტ ადამიანთა ჯგუფის მოქმედებებმა სოციალური ქალის გამოიწვიოს“ (Rodrik D. 2017).

სახელმწიფო მმართველობის მონარქიული ფორმა ევროპაში ისტორიულად წარმოიქმნა ცენტრალიზებული ხელისუფლების აუცილებლობისგან, რომელიც, პირველ რიგში, მოწოდებული იყო, დაეცვა იმდროინდელი გაბატონებული კლასის (ფეოდალთა) ინტერესები. აღნიშნულიდან გამომდინარე, ბუნებრივია, რომ სმიტის ლიბერალური დოქტრინა სახელმწიფოს წინააღმდეგ იყო მიმართული და მისი უფლებამოსილების გარკვეულ შემლუღვას ითვალისწინებდა. იგი პრინციპულად ეწინააღმდეგებოდა სამართლიან საზოგადოებაზე წარმოდგენას, რომლის თანახმადაც

სახელმწიფო აუცილებელ მომსახურებას უწევს საზოგადოებას, არეგულირებს ადამიანთა ეკონომიკური საქმიანობის და ყოველდღიური ცხოვრების ქცევის წესებს, რის გამოც მას ენიჭება აქტიური როლი (Hutton W. 2002, p.45).

„სრულყოფილი კონკურენციის“, ანუ „თავისუფალი ბაზრის“ ეპოქაში, რომელიც საკმაოდ ხანგრძლივ ისტორიულ პერიოდს მოიცავდა – XVIII-XIX საუკუნეთა მიჯნიდან XX საუკუნის 20-30-იან წლებამდე, სახელმწიფოს „ღამის დარაჯის“ ფუნქცია ჰქონდა მიკუთვნებული და კერძო პასუხისმგებლობა პოლიციაზე, განათლებაზე, ჯანდაცვაზე და მომსახურების სხვა სახეობებზე ძალიან მაღალი იყო. თუმცა, აღნიშნულ პერიოდში სპორადულად ადგილი ჰქონდა ეკონომიკაში სახელმწიფოს ძლიერი ჩარევის მაგალითებსაც. მათ შორის უნდა აღინიშნოს საბჭოთა კავშირში ცენტრალიზებული დაგეგმვის (ხუთწლიანი გეგმების) შემუშავების პრაქტიკა, რომლის საფუძველზე 1930-იანი წლების დასაწყისიდან 1940 წლამდე მიღწეული იქნა შთაბეჭდავი ეკონომიკური ზრდა. გერმანიისა და იტალიის ფაშისტური ხელისუფლების მიერ ბაზარზე ქმედითი კონტროლის დაწესებამ კი შესაძლებელი გახდა გაჭიანურებული და მწვავე დეპრესიიდან ამ ქვეყნების ეკონომიკის გამოყვანა. ეს გამოცდილება ტოტალიტარული რეჟიმების პირობებში არსებობდა და აშშ-ში „დიდი დეპრესიის“ დაწყებამდე არ შეხებია ე.წ. ლიბერალური დემოკრატიის სახელმწიფოებს.

„დიდი დეპრესია“ გარდამტეხი წერტილი აღმოჩნდა საბაზრო ეკონომიკის სახელმწიფო რეგულირების პრაქტიკის დამკვიდრების თვალსაზრისით. მკვლევარები თანხმდებიან, რომ სწორედ სახელმწიფოს პასიურობით, უფრო ზუსტად კი ფედ-ის არასწორი პოლიტიკით იყო პროვოცირებული უმწვავესი ეკონომიკური კრიზისი 1930-იანი წლების დასაწყისში აშშ-სა და მსოფლიოს სხვა ქვეყნების ეკონომიკაში. აუცილებელი გახდა თავისუფალი ბაზრის რეგულირების პარადიგმაზე დამყარებული ეკონომიკური პოლიტიკის პრინციპულად ახალი პოლიტიკით შეცვლა, რომელიც აშშ-ს პრეზიდენტმა ფ. დ. რუზველტმა განახორციელა „ახალი კურსის“ სახით. ეს უკანასკნელი წარმოადგენდა ლიბერალურ-დემოკრატიული პოლიტიკური სისტემის ფარგლებში ეკონომიკის ფუნქციონირებაში სახელმწიფოს ჩარევის უპრეცედენტო ფაქტს. რუზველტის „ახალი კურსი“ მოიცავდა იმ დროისთვის ახალ ელემენტებს: საზოგადოებრივი სამუშაოების პროგრამას, ფერმერების სუბსიდირებას, საფინანსო სფეროს რეგულირებას, შრომის ბაზრის რეგულირებას და ა.შ. გაუქმდა ოქროს სტანდარტი, რათა ამ გზით მიღწეული ყოფილიყო ქვეყნის შიგნით განხორციელებული მონეტარული პოლიტიკის თავისუფლების უფრო მაღალი ხარისხი.

რუზველტის „ახალი კურსის“ ეკონომიკური პოლიტიკის თეორიულ დასაყრდენს ჯ. მ. კეინზის მოძღვრება წარმოადგენდა, რომელიც, თავის მხრივ, „დიდი დეპრესიიდან“ მომდინარე, ეგზისტენციალური საფრთხით იყო ნაკარნახევი. ურთულესი ეკონომიკური პრობლემების „თაიგულში“,

რომელიც 1930-იანი წლების დასაწყისში აშშ-ს და სხვა წამყვანი ქვეყნების ეკონომიკისთვის იყო დამახასიათებელი, განსაკუთრებული სიმწვავეით უმუშევრობა გამოირჩეოდა. საკმარისია ითქვას, რომ ამ პერიოდში უმუშევართა რაოდენობა აშშ-ს სამუშაო ძალის დაახლოებით მეოთხედს წარმოადგენდა. (Blanchard O., 2010). უმუშევრობის გამომწვევი მთავარი მიზეზი იყო არასაკმარისი კერძო მოთხოვნა, რომლის კომპენსირება, კეინზის აზრით, სახელმწიფოს უნდა ეთავა. ამ მიზნით მას უნდა გაეზარდა ბიუჯეტიდან სოციალური ხარჯების დაფინანსება ან/და შეემცირებინა გადასახადები. სახელმწიფო ხარჯების ზრდა გააფართოებდა ერთობლივ მოთხოვნას, რითაც შექმნიდა წარმოების შემდგომი ზრდის სტიმულს. ეს გამოიწვევდა შემოსავლების ახალ გაზრდას, მაშასადამე, ერთობლივი მოთხოვნის კვლავ გაფართოებას და ამ გზით შესაძლებელი გახდებოდა ეკონომიკის ღრმა კრიზისიდან გამოყვანა.

კეინზი და მისი თანამოაზრეები, მართალია, მიიჩნევდნენ, რომ ასეთი ეკონომიკური პოლიტიკა მიზანშეწონილი იყო ეკონომიკური კრიზისის პერიოდში, ხოლო კრიზისის შემდეგ ეკონომიკური განვითარების მთავარი მამოძრავებელი ძალა ისევ ბაზარი უნდა ყოფილიყო, მაგრამ ისტორიამ აჩვენა, რომ მოთხოვნაზე ორიენტირებული კეინზიანური მოდელი (პოლიტიკა) წამყვან როლს ინარჩუნებდა თითქმის ოთხი ათეული წლის განმავლობაში. სწორედ მასზე დაყრდნობით იქნა მიღწეული მაღალი ეკონომიკური და სოციალური შედეგები კაპიტალისტურ სამყაროში. 1950-1960-იან წლებში მსოფლიო რეალური მთლიანი სამამულო პროდუქტის (GDP) საშუალო წლიური ზრდის ტემპი 5.4%-ს შეადგენდა. 1970-იან წლებში იგი შემცირდა 4.1%-დე, 1980-იან წლებში 3%-დე, 1990-იან წლებში კი - 2.3%-დე (Mekvabishvili E. 2018). 1990-იანი წლების დასაწყისიდან 2007-2009 წლების გლობალურ ფინანსურ კრიზისამდე მსოფლიო რეალური მსპ წლიურად დაახლოებით 2.6%-ით იზრდებოდა (იქვე).

მნიშვნელოვანი რეფორმები გატარდა სოციალურ სფეროში, რომლის კანონმდებელი შედეგი იყო სოციალური დიფერენციაციის შერბილება. კერძოდ: 1967 წელს აშშ-ში მოსახლეობის 5%-ის მიერ მითვისებული შემოსავლების ხვედრითი წილი 1929 წლის 30%-დან 20.9%-დე, ხოლო უღარიბესი მოსახლეობის წილი იმავე პერიოდში 16.8%-დან 12.5%-დე შემცირდა (Thurow L. 1981, p.199). აშშ-ს მთავრობა აქტიურად მონაწილეობდა სიღარიბის დაძლევის ღონისძიებებში. 1960 წელს ამ მიზნით გამოიყო ქვეყნის GDP-ს 7.7%, 1965 წელს - 10.5%, ხოლო 1970 წელს 18.7% (Pierson Ch., 1995, p.128).

ამრიგად სახელმწიფოს ეკონომიკური როლის გაძლიერებას შედეგად მოჰყვა ევროპის ბევრ ქვეყანაში სოციალურად ორიენტირებული საზოგადოების ჩამოყალიბება, აშშ-ში „საყოველთაო კეთილდღეობის სახელმწიფოს“ მოდელის აღმოცენება და სიღარიბესთან ბრძოლის ფართომასშტაბიანი ღონისძიებების წარმატებით განხორციელება.

სიტუაცია არსებითად შეიცვალა 1970-იანი წლების დასაწყისიდან. 1973 წელს კაპიტალისტური სამყარო მოიცვა „ენერჯეტიკულმა კრიზისმა“, რომელიც მოგვიანებით ეკონომიკურ კრიზისში გადაიზარდა და ე.წ. „ორმაგი კრიზისის“ სახელწოდებით შევიდა ეკონომიკური თეორიის სახელმძღვანელოებში. 1973-1979 წლები იყო მსოფლიო კაპიტალისტური ინდუსტრიული სისტემის კრიზისის პერიოდი. კრიზისი გამოვლინდა აშშ-სა და სხვა ინდუსტრიულად განვითარებულ კაპიტალისტურ ქვეყნებში ინფლაციის ტემპის საგრძნობ ზრდასა და ე.წ. ინფლაციის ფენომენის წარმოქმნაში. იგი გულისხმობდა სტაგნაციისა და ინფლაციის ზრდის ერთდროულად არსებობას, რაც მანამდე უცნობი მოვლენა იყო¹.

1970-იანი წლების ეკონომიკური კრიზისის გამომწვევ ერთ-ერთ მნიშვნელოვან მიზეზად მიჩნეული იქნა ეკონომიკაში სახელმწიფოს როლის მეტისმეტი გაფართოება, რომელიც გამოიხატა ბიუჯეტის დეფიციტის გაზრდაში, ინფლაციური პროცესების გაძლიერებაში, სახელმწიფო ბიუროკრატიული აპარატის გაბერვაში, გადასახადების დაუსაბუთებელ გაზრდაში და ა.შ. ყოველივე ამან, ეკონომისტების აზრით, განაპირობა საბაზრო სტიმულირების დაჩლუნგება, ეკონომიკის დინამიზმის დაქვეითება და ეკონომიკური ზრდის ტემპის შემცირება. შესაბამისად, შეიცვალა „ეკონომიკური ქანქარას“ მიმართულება და აქცენტმა სახელმწიფოს აქტიური ეკონომიკური როლიდან მისი შემცირებისკენ გადაინაცვლა.

შემუშავდა პრინციპულად ახალი ეკონომიკური პოლიტიკა წამყვანი კაპიტალისტური ქვეყნების მთავრობებისთვის, რომელიც შემდეგ მთავარ მიმართულებებს მოიცავდა: საყოველთაო პრივატიზაცია და ეკონომიკის ლიბერალიზაცია, ეკონომიკის დერეგულირება, „პატარა სახელმწიფოს“ პრაქტიკის დანერგვა, გადასახადების (უპირველეს ყოვლისა, მსხვილი ბიზნესისთვის) საგრძნობი შემცირება.

1980-იანი წლებიდან იღებს სათავეს ამ პოლიტიკის რეალურ ცხოვრებაში განხორციელება, რომელიც გლობალური ფინანსური კრიზისის დაწყებამდე გრძელდებოდა. პრივატიზება განხორციელდა არა მარტო „განვითარებადი სამყაროს ქვეყნებში“, არამედ ინდუსტრიულად განვითარებულ სახელმწიფოებშიც. იგი გულისხმობდა მთავრობის მიერ შესრულებული რიგი ფუნქციების კერძო სექტორისთვის გადაცემას, რის შედეგადაც მაგალითად, აშშ-ში ამჟამად კერძოდ დაქირავებული პოლიციელების რაოდენობა სამჯერ აღემატება სახელმწიფო სამსახურში მყოფი მათი კოლეგების რაოდენობას. დანიაში ხანძარსაწინააღმდეგო სამსახურის ორი მესამედი კერძო სექტორიდანაა და ა.შ. (Roseanne H. S. 2006).

ეკონომიკის დერეგულირებაში იგულისხმება ფირმების, ორგანიზაციების გამოყვანა სამთავრობო ზედამხედველობის არეალიდან. დერეგულირების კანონზომიერი შედეგია ეკონომიკის ლიბერალიზაცია. დერეგულირების პირველი

ნაბიჯები აშშ-ში გადაიდგა 1970-იანი წლების შუა პერიოდში პრეზიდენტი ჯ. ფორდის ადმინისტრაციის მიერ, თუმცა, განსაკუთრებული ინტენსიურობით იგი 1990-იანი წლებიდან წარიმართა და უპირატესად ფინანსურ სექტორს შეეხო. ვადამწვევები მნიშვნელობა ჰქონდა 1999 წელს აშშ-ს კონგრესის მიერ გრემ-ლიჩ-ბლაილის კანონის მიღებას, რომელმაც, ფაქტობრივად, გააუქმა საფინანსო ბაზრების ყოველგვარი სახელმწიფო რეგულირება. ასევე გაუქმდა ბანკების კომერციული და საინვესტიციო საქმიანობის ერთმანეთისგან გამიჯვნა, რომელიც 1930-იანი წლებიდან „დიდი დეპრესიის“ მწარე გამოცდილების გათვალისწინებით მოქმედებდა (Mekvabishvili E. 2018).

პრივატიზაციის, ლიბერალიზაციისა და დერეგულირების ერთიანობის ისტორიული კონტექსტი ორგანულადაა დაკავშირებული „პატარა სახელმწიფოს“ მოთხოვნასთან, რასაც ლიბერალური ეკონომიკური პოლიტიკის მომხრეები ქადაგებდნენ და დღესაც იგივე პოზიციამზე რჩებიან. „პატარა სახელმწიფოს“ პოლიტიკა რამდენიმე თეორიული პოსტულატითაა დასაბუთებული. პირველი, სახელმწიფო აპარატის გაფართოება იწვევს მისი შენახვის ხარჯების გაზრდას, რაც მძიმე ტვირთად აწევს ეკონომიკას და ამცირებს მის ეფექტიანობას. როგორც ცნობილი პოლონელი მეცნიერ-ეკონომისტი და სახელმწიფო მოღვაწე ლ. ბალცეროვიჩი აღნიშნავს: „სახელმწიფოს მიერ ეკონომიკის რეგულირების მასშტაბების გაზრდა და ეროვნულ მეურნეობაში მისი მეტისმეტი ინტერვენცია აფერხებს მის განვითარებას (ლ. ბალცეროვიჩი. სახელმწიფო გარდამავალ პერიოდში. თბ., 2002, გვ. 36). მეორე, ხშირად საჯარო მოხელეთა დიდ რაოდენობას შედარებით სუსტი სახელმწიფო ხელისუფლება, ანუ არაეფექტიანი მმართველობა განაპირობებს. მესამე, „დიდი სახელმწიფოს“ არსებობასთან დაკავშირებულია კორუფციის პრობლემა, რომელიც ზოგადად „სახელმწიფოს ჩავარდნის“ სერიოზული გამოვლინებაა და მის შესახებ მოგვიანებით გვექნება მსჯელობა. როგორც დევიდ ნ. უელი აღნიშნავს: „არსებობს სერიოზული გამოკვლევები, რომლებიც აჩვენებს, რომ უფრო კორუმპირებული მთავრობები ხასიათდებიან მეტი რეგულაციებით და ხშირად მთავრობის ჩინოვნიკები რეგულაციებს ქმნიან კორუფციის გასაზრდელად“. აღნიშნულ კონტექსტში შეიძლება იქნეს განხილული ე.წ. „დამხმარე ხელისა“ და „მძარცველი ხელის“ თეორიები. პირველი გულისხმობს მთავრობების მიერ რეგულაციების გამოყენებას საკუთარი მომხმარებლების დასაცავად, ნეგატიური გარე ეფექტების შესაზღუდად და ა.შ. მეორე ნიშნავს მთავრობების მიერ რეგულაციების დაწესებას ბიუროკრატიისთვის მაქსიმალური სარგებლის მისაღებად. (Weil D. N. 2016). მეოთხე, სრულყოფილი მთავრობა არ არსებობს. თუმცა ღარიბ ქვეყნებს განსაკუთრებით მრავალრიცხოვანი და ცუდი მთავრობები ჰყავს (Weil D. N. 2016). აქედან ლოგიკურად შეიძლება გაკეთდეს დასკვნა, რომ მრავალრიცხოვანი მთავრობის არსებობა ქვეყნების სიღარიბის ერთ-ერთი მიზეზია.

¹ ცნობილი ამერიკელი მონეტარისტი ეკონომისტი ა. მელტცერი წერდა, რომ 1970-იანი წლების მეორე ნახევარში „აშშ-ს ეკონომიკა ინფლაციის ღრმა ორმოში ჩავარდა“ (Meltzer A. H. 2005, 145-172).

სახელმწიფოს ეკონომიკურ როლთან მიმართებით „ქანქარას ეფექტის“ მექანიზმის აღწერა, ჩვენი აზრით, სრულყოფილი ვერ იქნება, თუკი არ განვიხილავთ ე.წ. „ვაშინგტონის კონსენსუსზე“ დამყარებულ ეკონომიკურ პოლიტიკას, მით უმეტეს, რომ მისი ზემოქმედება საკუთარ თავზე იწვნია პოსტკომუნისტურ კაპიტალიზმზე გარდამავალი პერიოდის საქართველოს ეკონომიკამაც. 1989 წელს ვაშინგტონში საერთაშორისო სავალუტო ფონდის მაღალი რანგის მოხელის ჯ. უილიამსონის ხელმძღვანელობით შეიკრიბნენ ლათინური ამერიკის ქვეყნების მაღალჩინოსნები და მიიღეს ამ ქვეყნებში გასატარებელი ეკონომიკური რეფორმების პროგრამა, რომლის მთავარი პოსტულატები მოგვიანებით გამოყენებული იქნა პოსტკომუნისტურ და პოსტსაბჭოთა ქვეყნებში. აღნიშნული პროგრამის მთავარი იდეა მდგომარეობდა განვითარებად და პოსტკომუნისტურ ქვეყნებში თავისუფალ ბაზარზე დამყარებული ეკონომიკური სისტემების ჩამოყალიბებაში. იგი ასევე ითვალისწინებდა ამ ქვეყნების ეკონომიკების ნებისმიერი სახის სახელმწიფო რეგულირებისგან განთავისუფლებას, რამეთუ „ეკონომიკური პოლიტიკის სპეციალისტები ლათინურ ამერიკაში და მათი მრჩეველები ვაშინგტონში ღრმად იყვნენ დარწმუნებული იმაში, რომ სწორედ მთავრობის ჩარევამ ეკონომიკაში ჩაახშო ეკონომიკური ზრდა და მოახდინა 1980-იანი წლების რეგიონული საფინანსო (სავალო) კრიზისის პროვოცირება“ (Rodrik D. 2017).

„ვაშინგტონის კონსენსუსის“ მომხრე ეკონომისტები ამ პოლიტიკას მიიჩნევენ ეკონომიკური მეცნიერების „ერთადერთ სწორ ხორცშესხმად“ (Rodrik D. 2017).

„ვაშინგტონის კონსენსუსი“ არ ითვალისწინებდა ინსტიტუტების გადამწყვეტ როლს საბაზრო რეფორმების ჩარჩოებში, რომლის გარეშე წარმატების მიღწევა მეტად რთული იყო და რიგ შემთხვევაში რეფორმატორთა მიერ დასახული მიზნების საწინააღმდეგოდ შედეგებს იწვევდა².

მსოფლიოში არსებული ბევრი მაგალითიდან შეიძლება პრივატიზაციის პრაქტიკა დასახელდეს, რომლის შედეგად საქართველოში მივიღეთ სახელმწიფოს საკუთრებაში მყოფი ქონების მითვისება ადამიანთა ვიწრო ჯგუფების მიერ (ე.წ. „ნომენკლატურული პრივატიზაცია“), მისი არაადანიშნულებისამებრ გამოყენება და ზოგიერთ შემთხვევაში – პირდაპირი განიავება. პროცესების ანალიზის საფუძველზე შეიძლება დაკასკვნათ, რომ „ვაშინგტონის კონსენსუსის“ პოლიტიკაში პრევალირებდა უნივერსალური მიდგომა, რომელიც ემყარებოდა არარეგულირებადი („თავისუფალი“) ბაზრების როლის გადაჭარბებულ შეფასებას. ცალკეულ შემთხვევაში რეფორმების წარუმატებლობამ ეკონომისტებში

² „ბაზრები მნიშვნელოვნადაა დამოკიდებული იმ ინსტიტუტების ფართო წრეზე, რომლებიც მათ ქმნიან, არეგულირებს და ასტაბილიზებს... ეს ინსტიტუტები კი იურიდიული კონსტრუქციებია, რომლებსაც ნებისმიერი ფორმის მიღება შეუძლია. საკუთრება და კონტრაქტები არის ამ ინსტიტუტების ყველაზე მნიშვნელოვანი ელემენტები“ (S. Naidu, D. Rodrik, G. Zucman, 2019).

ჩამოაყალიბა მოსაზრება, რომ არ არსებობს ყველა ქვეყნის კონკრეტულ რეალობაზე მორგებული უნივერსალური ეკონომიკური პოლიტიკა და აუცილებელია რეფორმატორული ღონისძიებების კონკრეტულ გარემოებებთან ადაპტირება (Rodrik D. 2017).

ამრიგად, სახელმწიფოს მასტაბილიზირებელი როლის უარყოფელი, საყოველთაო პრივატიზაციის, დერეგულირების და ლიბერალიზაციის პრინციპებზე „პატარა სახელმწიფოს“ დოქტრინაზე დამყარებული ეკონომიკური პოლიტიკის განხორციელებამ 1980 - 1990-იან წლებში და XXI საუკუნის დასაწყისში, ფრიად არაერთგვაროვანი და წინააღმდეგობრივი შედეგები მოიტანა. მისი პოზიტიური მხარე გამოიხატა იმაში, რომ ბაზრის მექანიზმის პრიორიტეტულმა გამოყენებამ აამაღლა ეკონომიკური სისტემის დინამიზმი და ხელი შეუწყო რესურსების უფრო რაციონალურ გამოყენებას. დერეგულირებამ გამოათავისუფლა კერძო ბიზნესის სამეწარმეო ენერჯია და განსაკუთრებით საფინანსო სფეროში ხელი შეუწყო ფირმების მოგების გაზრდას. ლიბერალური ეკონომიკური პოლიტიკის მხარდამჭერთა პოზიციას აძლიერებს განხილულ პერიოდში აშშ-ს ეკონომიკაში განვითარებული პოზიტიური პროცესები: მეცნიერულ-ტექნოლოგიური პროგრესის საფუძველზე ეკონომიკის პროგრესული სტრუქტურული გარდაქმნა, დასაქმებულთა რაოდენობის ზრდა, ფასების სტაბილურობა, ეკონომიკური ზრდის დაჩქარება და ა.შ.

ნეგატიური შედეგებიდან აღსანიშნავია:

პირველი, ეკონომიკაში სახელმწიფო ჩარევის მინიმალაციის პოლიტიკამ გამოიწვია სახელმწიფო ბიუჯეტის ხარჯების შემცირება სოციალური პროგრამების საგრძნობი შეკვეცის ხარჯზე, ხელფასების „გაყინვა“, პროფკავშირების როლის დაკნინება, უმუშევართა დაზღვევის დაფინანსების შემცირება და ა.შ. პოლიტიკური შედეგები ყოველივე აღნიშნულისა გამოიხატა იმაში, რომ კაპიტალისტური საზოგადოების ყველაზე მრავალრიცხოვანი - დაქირავებული მუშაკების ფენა ევროპის ბევრ ქვეყანაში უკიდურესად მემარჯვენე პოპულისტური პარტიების დასაყრდენად გადაიქცა მაშინ, როცა წინათ იგი სოციალ-დემოკრატიული ორიენტაციის პარტიებს უჭერდა ძირითადად მხარს.

მეორე, „საბაზრო ფუნდამენტალიზმის“ იდეოლოგიით ნასაზრდოებმა ეკონომიკურმა პოლიტიკამ ხელი შეუწყო „საბაზრო ფასეულობების“ საზოგადოებრივი ცხოვრების სხვადასხვა სფეროზე გავლენის გაძლიერებას, მათ შორის იმ სფეროებზეც, რომლებიც ამ პრინციპებს არ უნდა ექვემდებარებოდნენ. დ. როდრიკს მოჰყავს ერთ-ერთი მკვლევარის, სენდელის სიტყვები: „ჩვენ იმ დროში ვცხოვრობთ, როცა თითქმის ყველაფერი შეიძლება იყიდო და გაყიდო... იყიდება ყველაფერი“ (Rodrik D. 2017).³

³ აღნიშნულთან დაკავშირებით ძალაუხებურად გვახსენდება „ქართული ლიბერტარიანიზმის მამად“ შერაცხული კ. ბენდუქიძის ცნობილი გამოთქმა:

მესამე, არ ხდებოდა იმის გათვალისწინება, რომ ეფექტიანობასთან ერთად, რომელზედაც აქცენტირებას ახდენდნენ ნეოლიბერალური ეკონომიკური პოლიტიკის გამტარებლები, საზოგადოებაში არსებობს სამართლიანობის დაცვის მოთხოვნის თბილესი აუცილებლობა, რომლის მიმართ ბაზარი აბსოლუტურად ინდიფერენტულია. პირიქით, რესურსების შეზღუდულობის პირობებში ადამიანთა ერთი ჯგუფის გამდიდრება შეუძლებელია მეორის გაღატაკების გარეშე, რაც რეალურ ცხოვრებაში სწორედ რომ საბაზრო მექანიზმის მოქმედებით მიიღწევა. ამიტომ ბაზრის გაძლიერება მისი დამაბალანსებელი ძალის – სახელმწიფოს გარეშე იწვევს საზოგადოების დიფერენციაციის გაძლიერებას და სოციალურ-ეკონომიკური უთანასწორობის გაღრმავებას, რაც ბევრი მეცნიერისა და პოლიტიკოსის შემოთავაზების საგანია⁴.

მეთხვე, ბევრი ეკონომისტის აზრით, „საბაზრო ორთოდოქსიის“ იდეოლოგიაზე დამყარებული ნეოლიბერალური ეკონომიკური პოლიტიკა გახდა 2007–2009 წლების გლობალური ფინანსური კრიზისის წარმოშობის ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი მიზეზი. ამ კრიზისის 1930–იანი წლების „დიდი დეპრესიის“ შემდეგ ანალოგია არ ჰქონია და სწორედ ამის გამო შევიდა ისტორიაში „დიდი რეცესიის“ სახელწოდებით. განსაკუთრებით ხაზი ესმება ფინანსური სექტორის დერეგულირების უარყოფით როლს. სწორედ დერეგულირებამ შეასუსტა ფინანსური ოპერაციების პასუხისმგებლობა იმის გამო, რომ ისინი გამოყვანილი იქნენ სახელმწიფო კონტროლისგან და გააძლიერა სპეკულატიურ ოპერაციებზე მათი ორიენტაცია. ასევე არნახულად გაიზარდა რისკების ხარისხი. ლიბერალიზაციისა და დერეგულირების გაძლიერების პირობებში შესაბამისმა ინსტიტუტებმა ვერ შეძლეს ბაზარზე ფინანსური „ბუშტების“ წარმოქმნის პრევენცია.

აღნიშნული და რიგი სხვა მწვავე პრობლემიდან გამომდინარე, კეთდება დასკვნა: „ის, რასაც ნეოლიბერალიზმს უწოდებენ... ეკონომიკური მეცნიერების დაცინვაა“. ბოლო ათწლეულების განმავლობაში დომინირებადი ეკონომიკური პოლიტიკის ბევრი იდეა არ არის დასაბუთებული სწორი ეკონომიკური თეორიით და დამაჯერებელი არგუმენტებით (S. Naidy, D. Rodrik, G. Zucman, 2019).

⁴ ყველაფრის გაყიდვაა შესაძლებელი სინდისის გარდა“.

⁴ მაგალითად, ნობელის პრემიის ლაურეატი ჯ. სტიგლიცი აღნიშნავს, რომ 2010 წელს აშშ-ში მოქალაქეთა 1% ფლობდა ამ ქვეყნის GDP-ს 20%-ს, მაშინ, როცა სამი ათეული წლის წინ ეს მაჩვენებელი მხოლოდ 12%-ს შეადგენდა (D. Stiglitz, 2015, c. 16). მეცნიერის აზრით, უთანასწორობამ იმსტადიას მიადგინა, როცა იგი არა მარტო არაეფექტიანია, არამედ ეკონომიკური განვითარების მთავარ დაბრკოლებად გადაიქცა (D. Stiglitz, 2015, c. 16). იგი ასევე წერს, რომ მზარდი უთანასწორობა და „მცდარი ეკონომიკური პოლიტიკა, რომელიც ამ მცდარ თეორიებსა და იდეოლოგიებს ემყარება, აფერხებს საზოგადოებრივ-ეკონომიკურ პროგრესს“ (J. Stiglitz, 2012, p. 4).

გლობალიზაცია: სახელმწიფოს კვლევა თუ მისი ახალი როლი?

მეოცე საუკუნის ბოლო ათწლეულიდან დაიწყო გლობალიზაციის ინტენსიური პროცესი. ეკონომიკური გლობალიზაცია, ბევრი მკვლევარის აზრით, მოასწავებდა „თავისუფალი ბაზრის კაპიტალიზმის გავრცელებას მსოფლიოს პრაქტიკულად ყველა ქვეყანაში“ (Economic Report of the President. Washington, 2000, p.215; Nicholas V. Gianaris, 1996, p. 160, 161 და სხვ.) და გულისხმობდა საყოველთაო პრივატიზაციას. ამასთან ერთად, გამოიკვეთა ორი ურთიერთსაპირისპირო ტენდენცია: ეროვნული სახელმწიფოების ეკონომიკის დერეგულირება და, ამავე დროს, რეგულირების გაძლიერება ბევრ ეროვნულ (ზესახელმწიფო), ანუ გლობალური მასშტაბით, რომელიც წარმართებოდა ძლიერი და გავლენიანი საერთაშორისო საფინანსო-ეკონომიკური ორგანიზაციებისა და ტრანსნაციონალური კორპორაციების (ტნკ) კარნახით. გლობალიზაციის პროცესის ზეგავლენის ქვეშ მყოფი ზოგიერთი მკვლევარი აყენებდა პერსპექტივაში სახელმწიფოს კვლევის საკითხს იქიდან გამომდინარე, რომ მის ყველა ფუნქციას თანდათანობით შეასრულებს ზესახელმწიფო და სახელმწიფოთაშორისი სტრუქტურები (K. Ohme, 1990, p.17). ფრანგი პოლიტოლოგი ბ. ბადი ნაშრომში „სახელმწიფოს დასასრული“ წერდა: „გლობალიზაციის დამახასიათებელი ნიშანია ეროვნულ-სახელმწიფოებრივი სუვერენიტეტის დაწვრთვა გლობალური ფირმებისა და ტრანსნაციონალური სტრუქტურების (ქსელების) მხრიდან ზემოქმედების შედეგად“ (B. Badie, 1995, p. 12).

დასავლეთის თანამედროვე სოციოლოგიურ და პოლიტოლოგიურ ლიტერატურაში ფართოდ გავრცელდა „სახელმწიფოს გარეშე მართვის“ თეზისი, რომელსაც სოციალურ-ეკონომიკური და პოლიტიკური პროცესების მართვაში აქცენტი ეროვნული-სახელმწიფოებიდან ე.წ. „ქსელურ მართვაზე“ გადააქვს (J. N. Rossenaw, 2003, w3, c.30).

აღნიშნულ მოდელში ერთმანეთისგან ნათლადაა გამოიკვეთილი სოციალური პროცესების მართვისა და ორგანიზაციის ვერტიკალურ-იერარქიული და ჰორიზონტალურ-ქსელური ტიპები. პირველი დაკავშირებულია უშუალოდ სახელმწიფოსთან, მეორე კი – ქსელურ საზოგადოებასთან. გაკეთებულია დასკვნა, რომ გლობალიზაცია იწვევს მეორის თანდათანობით გაქრობას და პირველის დამკვიდრებას.

ასეთი მოსაზრებები, ჩვენი აზრით, წარმოადგენს იმ სერიოზული სირთულეების გამოძახილს, რომლებსაც ეროვნული სახელმწიფოები ცივილიზაციის თანამედროვე ეტაპზე განიცდიან. იგი კანონზომიერად მომდინარეობს წარმოებისა და კაპიტალის კონცენტრაცია-ცენტრალიზაციიდან და ტნკ-ების როლის არნახული გაძლიერებიდან. შექმნილ გარემოებაში სახელმწიფოები იძულებული არიან დაემორჩილონ საკუთარი სუვერენიტეტის გარკვეულ შეზღუდვას ეკონომიკური ზრდის დაჩქარებისა და ტრანზაქციური

დანახარჯების შემცირების ინტერესებიდან გამომდინარე. ამის თვალსაზრისით დადასტურება სამეურნეო და ფინანსური ინტეგრაცია ევროკავშირის ჩარჩოებში (Inozemtsev V. L., Kuznetsova E.S. 2002).

ევროკავშირის შიგნით რიგ ისეთ პროცესებს აქვს ადგილი (მაგალითად, საერთო ვალუტის – ევროს შემოღება და მონეტარული პოლიტიკის გადანაცვლება ცალკეული სახელმწიფოების ცენტრალური ბანკებიდან ევროპის ცენტრალური ბანკის კომპეტენციაში, ევროგაერთიანების მასშტაბით ერთიანი საგადასახადო სისტემის შექმნის ჯერ-ჯერობით წარუმატებელი მცდელობა ზოგიერთი სახელმწიფოს მხრიდან ამ იდეისთვის წინააღმდეგობის გამო და სხვ.), რომლებიც ბევრი მკვლევარის მიერ მიიჩნევა სახელმწიფო მოწყობის სამომავლო მოდელად და პრინციპულად იქნება განსხვავებული „ეროვნება-სახელმწიფო“ მოდელისგან (A. Linklater, 1998, p.200; M. Burgess, 2000, pp. 107-110, 140; T. Christiansen, K. Jougensen and A. Wiener, 2001, p. 14 და სხვ.)

ზემოაღნიშნულთან დაკავშირებით ყურადღება უნდა მიექცეს, ჩვენი აზრით, ორ მნიშვნელოვან გარემოებას:

გლობალიზაციისა და რეგიონალიზაციის პროცესებს, რა თქმა უნდა, საგრძნობი კორექტირება შეაქვს ეროვნული სახელმწიფოს ფუნქციონირებაში, უპირველეს ყოვლისა, მისი სუვერენიტეტის შეზღუდვის კუთხით. სახელმწიფო შესაბამისი ორგანოების მეშვეობით ამუშავებს და ახორციელებს ეკონომიკურ პოლიტიკას, რომელშიაც აქტიურად არიან ჩართული მოქალაქეები და ეს პოლიტიკას აუცილებელ ლეგიტიმაციას ანიჭებს.

პროცესების ცენტრში ორი სუბიექტია მოქცეული – მოქალაქე და სახელმწიფო ხელისუფლება. გლობალიზაციის დროს აღნიშნული ერთიანობა სერიოზულ გამოწვევებს ეჯახება. საერთაშორისო ინსტიტუტები, თუმცა, ფორმალურად არ წარმოადგენენ მმართველობის სტრუქტურებს, მაგრამ ისინი რეალურ ზემოქმედებას ახდენენ ეროვნული სახელმწიფოების პოლიტიკურ-ეკონომიკური ელიტის მიერ გადაწყვეტილებების მიღებაზე და ეს ზეგავლენა გამუდმებით იზრდება. ზეგავლენის ინსტრუმენტები ფრიად მრავალფეროვანია: სხვადასხვა დანხარების და კრედიტების მიწოდება, სასურველი პირობების საკვანძო თანამდებობაზე დანიშვნის ხელშეწყობა და ა.შ. მაშასადამე, ქვეყნის შიგნით აქტორების – „სახელმწიფო-მოქალაქე“ ურთიერთობა სულ უფრო მეტად იღებს ასიმეტრიულ ხასიათს. სახელმწიფო მოხელეების ანგარიშვალდებულება გლობალური სტრუქტურების მიმართ ძლიერ იზრდება, საკუთარი მოქალაქეების მიმართ კი სუსტდება. აღსანიშნავია ისიც, რომ ეროვნული სახელმწიფოს მოქალაქეებს, როგორც წესი, არ გააჩნიათ გლობალურ აქტორებზე ზემოქმედების ლეგიტიმური ინსტრუმენტები. მაშასადამე, რიგი უმნიშვნელოვანესი პოლიტიკურ-ეკონომიკური გადაწყვეტილებები, რომლებშიც გლობალიზაციის პირობებში ეროვნული სახელმწიფოების

მთავრობათა მიერაა მიღებული, ხშირ შემთხვევაში არ ექვემდებარება მოქალაქეთა მხრიდან კონტროლს და გამორიცხავს მათ მონაწილეობას პროცესებში.

აღნიშნული პრობლემა განსაკუთრებით მწვავედ დგას განვითარებადი ქვეყნებისა და ზოგიერთი პოსტკომუნისტური ქვეყნის (მათ შორის საქართველოს) წინაშე. ამის გათვალისწინებით, შემთხვევითი არ არის ის ფაქტი, რომ მსგავსი ტიპის ქვეყნებს ხშირად გლობალური ეკონომიკური სისტემების მუნიციპალიტეტებს უწოდებენ (K. Ohmae, 1993, pp. 78-89).

საქართველოს ხელისუფლება, ჩვენი აზრით, ხშირ შემთხვევაში გადაჭარბებულ ვალდებულებებს იღებს გლობალური აქტორების მიმართ და ისინი ნაკლებადაა შეთანხმებული საკუთარი მოსახლეობის შეხედულებებთან თუ ინტერესებთან. ამასთანავე, ბევრი გადაწყვეტილება ლეგიტიმურად მიიჩნევა არა ხალხის მხრიდან მათი ფართო მხარდაჭერის, არამედ გლობალურ აქტორებთან შეთანხმების გამო. არგუმენტი ამ შემთხვევაში ის არის, რომ გადაწყვეტილება შესაბამისობაშია საზღვარგარეთ არსებულ რაღაც პრაქტიკასთან. ბუნებრივია, რომ გადაწყვეტილებათა ამ წესით მიღება ეწინააღმდეგება საზოგადოების მიერ პოლიტიკის თავად განსაზღვრის პრინციპს, ნაკლებად დემოკრატიულია და აქვეითებს მიღებული გადაწყვეტილებების ეფექტიანობას. გლობალიზაციის პროცესის სახელმწიფოზე საკმაოდ ძლიერი ზეგავლენის მიუხედავად, „ეროვნული სახელმწიფოს კვდომის“ თემისი თეორიულად მცდარი და პრაქტიკული თვალსაზრისით კონტრპროდუქტიულია, რაზედაც სამართლიანად მიანიშნებენ ცნობილი მეცნიერები და პრაქტიკოსები⁵.

მსოფლიო ბანკის 1997 წლის ანგარიშის სახელწოდებაა „სახელმწიფოს ცვალებადი როლი“. რა შეიძლება ვიგულისხმოთ ამ ცნების ქვეშ? გლობალიზაცია არანახულად აჩქარებს პლანეტარული მასშტაბით ცვლილებათა ტემპს და ამ პირობებში ბუნებრივია, რომ არც ერთი ქვეყნის მთავრობას არ შეუძლია ეკონომიკური პოლიტიკის განხორციელება გლობალური აქტორების ინტერესთა გათვალისწინების გარეშე. გლობალიზაცია ძლიერ ზეგავლენას ახდენს სახელმწიფოს ეკონომიკური ფუნქციებზე, იწვევს რეგულირების პრიორიტეტების, ინსტრუმენტების მექანიზმების და ა.შ. მნიშვნელოვან ცვლილებას. გლობალიზაციის პირობებში სახელმწიფოს ეკონომიკური პოლიტიკის პრიორიტეტულ ამოცანად იქცევა არა მხოლოდ და არა იმდენად ეროვნული

⁵ გლობალიზაციის პრობლემის ცნობილი ამერიკელი მკვლევარები ჯ. ნაი და ჯ. დონაჰუ აღნიშნავენ: „გლობალიზაცია უდიდეს ზეგავლენას ახდენს ქვეყნის შიგნით მართვის პროცესებზე, მაგრამ ამით ეროვნული სახელმწიფო უსარგებლო არ ხდება, როგორც ამას ზოგიერთი წინასწარმეტყველი ქადაგებს... სახელმწიფო კიდევ დიდხანს დარჩება მართვის ძირითად მექანიზმად“ (J. S. Nye, J. D. Donahue, 2000, p.57). მსოფლიო ბანკის ყოფილი პრეზიდენტის ჯ. ვულფენსენის აზრით, „...კარგი მთავრობა დღეს ფუნქციონირებს კი არ არის, არამედ სასიცოცხლო აუცილებლობაა. ეფექტიანი სახელმწიფოს გარეშე მყარი ეკონომიკური და სოციალური განვითარება შეუძლებელია“ (отчет мирового банка за 1997 год. М., 2002, с. 32 და სხვ.).

ეკონომიკის დაცვა გლობალური ეკონომიკიდან მომდინარე პროცესებიდან, რაც პრაქტიკულად შეუძლებელია, არამედ მრავალრიცხოვან საერთაშორისო კავშირებში მისი ინტეგრაცია და ეროვნული ეკონომიკის გლობალური მასშტაბით კონკურენტუნარიანობის უზრუნველყოფა. სწორედ ამ თვალთახედვითაა უმნიშვნელოვანესი სახელმწიფოს როლის წარმოჩენა, რამეთუ მხოლოდ მისი უშუალო მონაწილეობითაა შესაძლებელი ეროვნული მეურნეობის გლობალური ეკონომიკის მიმართ თავსებადობის მიღწევა მეცნიერულ-ტექნოლოგიური რევოლუციის დაჩქარების, ადამიანისუფლებების განვითარების, ინოვაციური წარმოების ყოველმხრივი მხარდაჭერის და ა.შ. გზებით (Mekvabishvili E. 2009).

გლობალიზაციის წინააღმდეგობებზე მსჯელობისას თვალსაჩინო ამერიკელი მეცნიერი პროფ. ჯ. სტიგლიცი აღნიშნავს, რომ ისინი მომდინარეობენ არა საკუთრივ გლობალიზაციის ფენომენიდან, არამედ მისი ცუდი, არაეფექტიანი მართვიდან (J. E. Stiglitz, 2015, p.4). აღნიშნულის გათვალისწინებით, შესაძლებელია ორი დასკვნის გაკეთება. პირველი, აუცილებელია გლობალიზაციის წარმართველი ზესახელმწიფო ინსტიტუტების სრულყოფა, რაც ახალი ხარისხის გლობალიზაციის მიღწევას უზრუნველყოფს და მეორე, ზესახელმწიფო ინსტიტუტების მისია (დანიშნულება) მდგომარეობს არა ეროვნული სახელმწიფო მართვის ინსტიტუტების ჩანაცვლებაში, არამედ გლობალური ეკონომიკის მართვის ეფექტიანობის ამაღლებაში.

„სახელმწიფოს ჩავარდნა“ და მისი დაძლევის გზები

კაცობრიობის განვითარების ისტორიით დადასტურებულია, რომ ბაზარი ადამიანთა ეკონომიკური საქმიანობის ორგანიზების კარგი საშუალებაა, რომელიც, როგორც წესი, ეფექტიანად ანაწილებს საზოგადოების განკარგულებაში არსებულ შემზღვეულ რესურსებს. ამასთან ერთად, ბაზარს ახასიათებს ზოგიერთი ნაკლოვანება (ხარვეზი), რასაც ეკონომიკურ თეორიაში „ბაზრის ჩავარდნას“, ანუ „ბაზრის ფიასკოს“ უწოდებენ. ამ ხარვეზების გამოსწორება ბევრ შემთხვევაში მთავრობას შეუძლია. თუმცა, სახელმწიფოც (მთავრობაც) არ არის დაცული ნაკლოვანებებისგან, რასაც „სახელმწიფოს (მთავრობის) ჩავარდნა“ შეიძლება ვუწოდოთ. ნიშანდობლივია ის ფაქტი, რომ ხშირად, „მთავრობის ჩავარდნის“ შედეგები ბევრად უარესია ბაზრის ჩავარდნასთან შედარებით, რომლის გამოსწორების მიზნითაც მთავრობის პოლიტიკა იქნა შემუშავებული (Weil D. N. 2016).

„სახელმწიფოს ჩავარდნის“ გამოვლინების სხვადასხვა ფორმა არსებობს, რომელიც დამახასიათებელია როგორც განვითარებული, ასევე განსაკუთრებით განვითარებადი და პოსტკომუნისტური ქვეყნებისთვის. იგი იმაში გამოიხატება, რომ სახელმწიფო ზოგჯერ:

- ვერ უზრუნველყოფს ქვეყნის გრძელვადიან სტაბილურ ეკონომიკურ და სოციალურ განვითარებას;
- სათანადო დონეზე ვერ იცავს ქვეყნის ეკონომიკურ უსაფრთხოებას;
- ვერ ატარებს ეფექტიან სოციალურ პოლიტიკას, რომელმაც უნდა უზრუნველყოს:
 - ა) ახალი სამუშაო ადგილების შექმნა;
 - ბ) მწვავე უთანასწორობის შერბილება შემოსავლებისა და ქონების განაწილებაში;
 - გ) განათლებისა და ჯანდაცვის სერვისების მაქსიმალური ხელმისაწვდომობა საზოგადოების ყველა ფენისთვის.
- ეფექტიანად ვერ ებრძვის მონოპოლიებს, ვერ ახერხებს ბაზრის ყველა სუბიექტისთვის სამართლიანი კონკურენციის გარემოს შექმნას;
- ჯეროვნად ვერ იცავს კერძო საკუთრებისა და კონტრაქტების ინსტიტუტებს დამოუკიდებელი სასამართლო სისტემის არარსებობის გამო;
- ვერ უზრუნველყოფს ეკოლოგიური და სასურსათო უსაფრთხოების დაცვის სათანადო დონეს;
- მოსახლეობას ვერ აწოდებს სათანადო რაოდენობისა და ხარისხის საზოგადოებრივ საქონელს;
- წარმატებით ვერ წყვეტს ეკონომიკის პროგრესული სტრუქტურული გარდაქმნების ამოცანას.

მთავრობის (სახელმწიფოს) ჩავარდნას სხვადასხვა მიზეზები განაპირობებს, რომელთაგან, ჩვენი აზრით, ყველაზე მთავარზე გავამახვილებთ ყურადღებას. პირველ რიგში შეიძლება დასახელდეს ეკონომიკურ პოლიტიკაზე იდეოლოგიის ჭარბი გემოქმედება, რომლის „გადამცემ მექანიზმს“ წარმოადგენს მენისტრიმული ეკონომიკური თეორია (მიმართულება). იდეოლოგიის ხასიათს ხშირ შემთხვევაში, ამ სიტყვის ფართო გაგებით, მატერიალურ-ფინანსური ინტერესები განსაზღვრავს.

მსოფლიოში ბოლო ათწლეულების განმავლობაში, საქართველოში კი პოსტკომუნისტური ტრანსფორმაციის თითქმის საწყისი პერიოდიდან, გამოყენებული ეკონომიკური პოლიტიკა ნეოკლასიკური ეკონომიკური თეორიის პოსტულატებს ემყარება. ეს უკანასკნელი კი „ნასაზრდოებია“ ნეოლიბერალიზმისა და ლიბერალიზმის პოლიტიკური ფილოსოფიით (იდეოლოგიით), რომლებიც „ახალ კონსერვატივთან“ სიმბიოზით უპირატესად ფინანსური ელიტების ინტერესებს ემსახურება და მათ კიდევ უფრო მეტად გამდიდრებას ისახავს მიზნად.

ნეოკლასიკური მიმართულების ერთ-ერთი ნაირსახეობა – მონეტარიზმი ეკონომიკის რეგულირების მრავალფეროვანი არსენალიდან მხოლოდ მონეტარული ინსტრუმენტების შემზღვეული მასშტაბით გამოყენების მიზანშეწონილობას აღიარებს. სინამდვილეში მაკროპრუდენციული პოლიტიკა არ დაიყვანება მხოლოდ მონეტარულ რეგულირებად.

აღნიშნულის საილუსტრაციოდ შეგვიძლია მოვიყვანოთ ე.წ. თარგეთირების პრაქტიკა, რომელიც ბოლო პერიოდში

საკმაოდ გავრცელდა მსოფლიოში. იგი, როგორც ცნობილია, გულისხმობს ინფლაციის მიზნობრივი მაჩვენებლისთვის უპირატესობის მიჩვენებას სხვა მაკროეკონომიკურ მაჩვენებლებთან შედარებით. ბევრმა ქვეყანამ, მათ შორის საქართველომაც დღეს, ფაქტობრივად, უარი თქვა დისკრეციულ პოლიტიკაზე. ეს გამოიხატა საკანონმდებლო დონეზე საბიუჯეტო დანახარჯების და სახელმწიფო ვალის ზღვრული ოდენობის დადგენაში და აქციზის გამოკლებით, საერთო-სახალხო გადასახადების გაზრდაზე მორატორიუმის დაწესებაში, რომლის შეცვლაც მხოლოდ რეფერენდუმის გზითაა შესაძლებელი (იგულისხმება ე.წ. „თავისუფლების აქტი“). აღნიშნულის შედეგად იზღუდება ე.წ. „ავტომატური სტაბილიზატორების“ მოქმედება, რომელიც ეკონომიკურ თეორიასა და ეკონომიკურ პოლიტიკაში საბაზრო სისტემის რყევების შერბილებისკენაა მიმართული.

სახელმწიფოს (მთავრობის) ჩავარდნის ერთ-ერთი მიზეზია მმართველი პერსონალის ხშირ შემთხვევაში არასაკმარისი კომპეტენცია, რომელიც პროფესიონალური ცოდნის დეფიციტიდან მომდინარეობს. ჩვენთან, საქართველოში ხშირად ხდება ეკონომიკისა და ბიზნესის გაიგივება. რა თქმა უნდა, ბიზნესი ეკონომიკის მთავარი შემადგენელი ნაწილია, მისი მამოძრავებელი ძალაა. ამასთანავე, ეკონომიკა გაცილებით უფრო რთული და მრავალწახნაგოვანი ფენომენია, ვიდრე ბიზნესი, რის გამოც, წარმატებული ბიზნესმენობა არ არის ეფექტიანი და წარმატებული ეკონომიკური პოლიტიკის წარმართვის უპირობო გარანტი.

განვითარებულ და პოსტსაბჭოთა ქვეყნებში სახელმწიფოს (მთავრობის) ჩავარდნას მნიშვნელოვნად განაპირობებს ინსტიტუტების სისუსტე და განუვითარებლობა. საბაზრო ეკონომიკის ნორმალურ ფუნქციონირებისთვის მათ მნიშვნელობაზე მიუთითებდა თავისუფალი ბაზრის პირველი აპოლოგეტი ადამ სმიტი (Smith A. 1938, გვ. 21-22).

საქართველოსა და მის მდგომარეობაში მყოფ სხვა ქვეყნებში სახელმწიფოს ჩავარდნის გამომწვევი მიზეზია მმართველობის სტრუქტურებში არსებული კორუფცია. განსაკუთრებით მაშინ, როცა კორუფცია ხელისუფლების უმაღლეს ეშელონებში აღწევს, სახელმწიფო „დამხმარე ხელიდან“ „მძარცველ ხელად“ გადაიქცევა.

ბიუროკრატია საკუთარ მდგომარეობას პირადი გამორჩენისთვის იყენებს და ზრდის რეგულაციებს, რაც ბიზნესის განვითარებას უშლის ხელს⁶. ამიტომ არსებული რეგულაციების გაფართოებაზე ან ახლის შემოღებაზე როცა მსჯელობენ, კარგად უნდა გაირკვეს მათი მიზანი: ბიუროკრატის ინტერესებს პასუხობს ეს პროცესი თუ საზოგადოების კეთილდღეობის ამაღლებას ემსახურება. „კლუბტოკრატია“ დამდუბებულია ეკონომიკისთვის და მთლიანად საზოგადოების სწორი მიმართულებით განვითარებას უშლის ხელს. მაშას-

დამე, სახელმწიფოს როლის გაზრდა ეკონომიკაში მხოლოდ მაშინაა წარმატების მომტანი, როცა ადმინისტრირებას პატიოსანი და კომპეტენტური ბიუროკრატია ახორციელებს. სახელმწიფოს (მთავრობის) ჩავარდნის ზომის შემცირება, მისგან მომდინარე უარყოფითი შედეგების შერბილება რთული და ხანგრძლივი პროცესია. იგი მოითხოვს სისტემური ხასიათის ცვლილებების გატარებას. აქ ჩვენ მოკლედ იმაზე ვიმსჯელებთ, საქართველოში რა ღონისძიებები უნდა განხორციელდეს აღნიშნული მიზეზების მისაღწევად.

იმის გათვალისწინებით, რომ ეკონომიკურ პოლიტიკაზე საქართველოს რეალობაში, წმინდა პოლიტიკური პროცესები ახდენს მნიშვნელოვან ზეგავლენას,

ცვლილებები პირველ რიგში ქვეყნის პოლიტიკურ მოწყობას უნდა შეეხოს. რა თქმა უნდა, ამ საკითხში „ახალი ველოსიპედის“ გამოგონება არ არის საჭირო. სახელმწიფოს პოლიტიკური სისტემის ფუნქციონირებას ის პრინციპები უნდა ედოს საფუძვლად, რომლებმაც თავის დროზე აშშ-ს კონსტიტუციის შინაარსი განსაზღვრა: ძალაუფლების სხვადასხვა ცენტრებზე გადანაწილება, მათი ურთიერთ-კონტროლი და, ამავე დროს, თითოეული მათგანის უფლებამოსილების შეზღუდვა.

მსოფლიო გამოცდილება ადასტურებს, რომ ქვეყნის მიერ ისტორიული წარმატებების მიღწევა განპირობებულია არა ბუნებრივი რესურსების სიუხვით ან/და ტექნოლოგიებით, არამედ მართვის ეფექტიანობით. შესაბამისად, მართვის ეფექტიანობის ამაღლება და ხარისხის გაუმჯობესება სახელმწიფოს (მთავრობის) ჩავარდნის შემცირებას მნიშვნელოვნად უწყობს ხელს. აღნიშნული მიზნით აუცილებელია:

- სახელმწიფოს ადმინისტრაციული პოტენციალის მნიშვნელოვანი გაძლიერება და სახელმწიფო აპარატის საქმიანობის სრულყოფა;
- სახელმწიფო ბიუროკრატული აპარატის რეფორმირება და სახელმწიფო მართვის ინსტიტუტების თანამედროვე სისტემის შექმნა. ამ პროცესში როგორც მოწინავე საზღვარგარეთული გამოცდილების, ისე საქართველოს კონკრეტული ისტორიული პირობების, მისი განვითარების თანამედროვე ეტაპის სპეციფიკის გათვალისწინება;
- სახელმწიფო დაწესებულებების ფუნქციონირების მეთოდური და ორგანიზაციულ-სამართლებრივი ბაზის სრულყოფა;
- მართვის სისტემის შემდეგი ოპტიმიზაცია და დემოკრატიზაცია;
- მოქალაქეთა ფართო მონაწილეობის უზრუნველყოფა მმართველობითი გადაწყვეტილებების მიღებაში. სახელმწიფო – მმართველობითი სტრუქტურების საქმიანობის გამჭვირვალების უზრუნველყოფა;
- სახელმწიფო ხელისუფლების და თვითმმართველობის ორგანოებს შორის ბალანსის დამყარება და შენარჩუნება;
- ხელისუფლების ორგანოებზე ქმედითი კონტროლის უზრუნველყოფა, რამაც უნდა გამოირიცხოს ხელისუფლე-

⁶ „კლუბტოკრატია-უმრავლესობა ხელისუფლებაში დარჩენაზე უფრო ზრუნავს, ვიდრე ეკონომიკური „ნამცხვრის“ ზომის გაფართოებაზე, საიდანაც მათ შეუძლიათ ნაჭრის მიღება“ - დევიდ. ნ. უელი. 2016, გვ. 352.

ბის ბოროტად გამოყენება, კორუფცია და სხვა ნეგატიური მოვლენები.

აღნიშნულთან ერთად აუცილებელია ყველა დონის მმართველთა პროფესიული ზრდა, მათი მენეჯერული უნარების განვითარება, ხელმძღვანელი მუშაკების საქმიანობის შეფასებისადმი ერთიანი კონცეპტუალური მიდგომის უზრუნველყოფა, მათი მოტივაციისა და სტიმულირების სისტემების განვითარება. მნიშვნელოვანია თანამედროვე ტიპის მოხელის მომზადება, მისი შემდგომი ფართომასშტაბიანი სისტემური გადამზადების, კვალიფიკაციის ამაღლების სისტემის შექმნა-განვითარება, უმაღლეს ადმინისტრაციულ პერსონალთან მუშაობის ფორმებისა და მეთოდების დახვეწა, მათი საკონსულტაციო-მეთოდური მხარდაჭერის დონის ამაღლება. ყოველივე ამან, საბოლოო ანგარიშით, ხელი უნდა შეუწყოს სახელმწიფო მართვის სისტემის მოდერნიზაციას, მისი მოქნილობის ზრდას, ინოვაციური პოტენციალის ამაღლებას და პასუხისმგებლობის გაძლიერებას.

დასკვნა

სახელმწიფოს ზემოქმედებას ეკონომიკაზე ხანგრძლივი ისტორია აქვს. ამ საკითხზე მოსაზრებები ჯერ კიდევ ძვ.წ.ა. 22-ე საუკუნეშია გამოთქმული ეგვიპტეში შექმნილ ე.წ. „გერაკლეოპოლის მეფის ინსტრუქციებში“ (Silagadze A. 2018). სახელმწიფოს ეკონომიკურ ფუნქციებზე ცალკეული შეხედულებები ჩამოყალიბებულია ძველი ბერძენი და რომაელი მოაზროვნეებისა და ფილოსოფოსების თხზულებებში.

კაპიტალიზმის ეპოქის დაწყებამ სახელმწიფოს ეკონომიკასთან მიმართების პრობლემას ახალი ჟღერადობა შესძინა. საბაზრო ეკონომიკის ციკლური განვითარების წესი აღნიშნულ ურთიერთდამოკიდებულებაში გარკვეული კანონზომიერებების გამოკვეთის შესაძლებლობას იძლევა. სახელდობრ, ნორმალური განვითარების პირობებში სახელ-

მწიფოს ეკონომიკური როლი შედარებით სუსტდება, რეცესიისა და კრიზისის პერიოდებში კი – ძლიერდება. ამის ნათელი დადასტურებაა 2007–2008 წლების გლობალური ფინანსური კრიზისი, რომლისგანაც თავის დაღწევა სახელმწიფოს აქტიური ანტიკრიზისული პოლიტიკის საშუალებით მოხერხდა. მათ შორის, გამოყენებული იქნა კაპიტალისტური ეკონომიკური სინამდვილისთვის არატიპური მექანიზმები და მეთოდები. კრიზისის დასრულების შემდეგ წარმოიშვა მოსაზრება ეკონომიკის ფუნქციონირებაში სახელმწიფოს ჩარევის შემზღვევის აუცილებლობის შესახებ და პოსტკრიზისულ განვითარებაში გაჩენილი სირთულეები სახელმწიფოს „დაბრალდა“.

გლობალიზაციის პირობებში სახელმწიფოს ეკონომიკური როლი საგრძნობლად იცვლება, თუმცა, არ უქმდება. დღეს სახელმწიფოსა და ეკონომიკის დიალექტიკური ერთიანობის განმსაზღვრელი პრინციპია მათი თანამშრომლობა, რომელიც რთულ, გაურკვეველობის მაღალი ხარისხით გამორჩეულ და სწრაფად ცვალებად მეგა და მაკრო გარემოში ეკონომიკური სუბიექტების შედარებით უმტკივნეულო ადაპტირების შესაძლებლობას იძლევა.

თანამედროვე ეკონომიკურ სისტემაში სახელმწიფო იმყოფება არა ბაზრის „ზევით“ ან „გვერდით“, არამედ ორგანულადაა „ჩაშენებული“ საბაზრო ეკონომიკაში და მისი ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი აქტორია, რომელიც, პირველ რიგში, პასუხისმგებელია მთელი საზოგადოების კეთილდღეობაზე. ამასთანავე, გლობალიზაციის ეპოქაში, არც ერთი ქვეყნის მთავრობას არ ძალუძს ეკონომიკური პოლიტიკის წარმართვა გლობალიზაციის პროცესის და გლობალური მოთამაშეების ინტერესთა გათვალისწინების გარეშე. უფრო მეტიც, ამჟამად სახელმწიფოს (მთავრობის) უპირველესი ამოცანაა არა ქვეყნის ეკონომიკის დაცვა გარე ფაქტორების გეგავლენისგან, არამედ ეროვნული სამეურნეო სისტემის გლობალურ ეკონომიკაში ეფექტიანი ჩარევის (ინტეგრირების) უზრუნველყოფა.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. Asatiani R. (2010). Globalization, Economic Theory and Georgia. [Globalizatsia, Ekonomikuri Teoria da sakartvelo.] «News».
2. Aristotle (1995-1996). Politics: part I/II [Politika: natsili I/II], Tbilisi, 1995, 1996.
3. Blanchard O. (2010). Macroeconomics. [Makroekonomika.] Tbilisi University Press.
4. Castells, M. (2003). The scale of the game. magazine. "Economic strategies" №3.
5. Mankiw G. N. (2008). Principles of Economics. [Ekonomikis Printsipebi.] Publisher «Diogene».
6. Mekvabishvili E. (2009). Globalization of Economics: Directions, Challenges, Prospects. [Ekonomikis Globalizatsia: Mimartulebebi, Gamotsvevebi, Perspektivebi.] Publisher «Innovation».
7. Mekvabishvili e. (2018). The Financial Crisis of the Epoch of Globalization and the Economy of Georgia. [Globalizatsiis Epokis Finansuri Krizisebi da Sakartvelos Ekonomika.] Publisher «Intellect».
8. Roseanne H. S. (2006). Public Finances. [Sajaro Finansebi.]
9. Silagadze A. (2018). The Origins of Economic Science. [Ekonomikuri Metsnierebis Sataveebtan.] Tbilisi University Press.
10. Smith A. (1938). An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations. [Gamokleva Khalkhta Simdidris Bunebisa da Mizezebis Shesakheb.]

11. Weil D. N. (2016). Economic Growth. [Ekonomikuri Zrda.] Tbilisi University Press.
12. Hayek F. (2002). The Road to Serfdom. [Gza Monobisken.]
13. Badie B. (1995). La fin des territories.
14. Burgess M. (2000). Federalism and European Union: The Building of Europe, 1950-2000. London, New-York.
15. Christiansen T. Jougensen K. and Wiener A. (2001). The social construction of Europe. London.
16. Economic Report of the President (2000). Washington.
17. Gianaris N. V., (1996). Modern Capitalism: Privatization, Employee Ownership, and Industrial Democracy. Westport.
18. Hutton W. (2002). The World We're in. London: Little Brown.
19. Inozemtsev V. L., Kuznetsova E.S. (2002). The Return of Europe. Strokes to the portrait of the Old World in the new century. M. [Vazvrashenie Evropi. Shtrikhi k Portretu Starava Sveta v Novam Staletii. M]
20. Linklater A. (1998). The Transformation of Political Community: Ethical Foundations of the Post-Westphalian Era. Columbia (SC).
21. Meltzer A. H. (2005). Origins of the Great Inflation. Federal Reserve Bank of St. Louis Review.
22. Naidu S., Rodrik D., Zucman G. (2019). Economics After Neoliberalism. Boston Review, April 29, <http://bostonreview.net/forum/suresh-naidu-dani-rodrik-gabriel-zucman-economics-after-neoliberalism>.
23. Nye J. S., Donahue J. D. (2000). Governance in a Globalizing World.
24. Ohmae K., (1990). The Borderless World: Power and Strategy in the Interlinked Economy.
25. Ohmae K., (1993). The Rise of Regional Economies.
26. Pierson Ch., (1995). Beyond the Welfare State? Cambridge.
27. Rosenau J. N., (1992). Governance without Government: Order and Change in World Politics. N. Y.
28. Rodrik D., (2016). The economy decides: the strength and weakness of the "dark science". [Ekonomika Rishaet: Sila i Slabasts "Mrachnai Nauki".]
29. Stiglitz J. E., (2015). The Price of Inequality. [Cena Neravenstva.] N. Y.
30. Thurow L. C., (1981). The Zero-Sum Society: Distribution and the possibilities for economic change. London.
31. World Bank Report 1997. M., (1998). [Otchot Miravova Banka.]
32. Kastels M. (2003). Game Scale. [Mashtab Igri.] journal "Economic Strategy."

JEL Classification: B10, F60, F68

<https://doi.org/10.35945/gb.2019.08.002>

THE ECONOMIC ROLE OF THE STATE IN CONDITIONS OF GLOBALIZATION

ELGUJA MEKVABISHVILI

Doctor of Economic Sciences, Professor,
Ivane Javakhishvili Tbilisi State University,
Academician of the Academy of
Economic Sciences of Georgia, Georgia
elguja.mekvabishvili@tsu.ge

KEYWORDS: ECONOMIC ROLE OF THE STATE, ECONOMIC GLOBALIZATION, „PENDULUM EFFECT“, ECONOMIC POLICY, ECONOMIC SOVEREIGNTY, ECONOMIC LIBERALIZATION, DEREGULATION, «SMALL STATE»

For citation: Mekvabishvili, E. (2019). The Economic Role of the State in Conditions of Globalization, *Globalization And Business*, №8, pp. 22-33. <https://doi.org/10.35945/gb.2019.08.002>

SUMMARY

State (government) intervention in the economy has a long history. This issue has become especially crucial after the formation of the market economy. The cyclical (uneven) nature of market economy development determines state's intervention with various levels in certain periods. the role of government in economy is getting more important in recession and crisis periods and it is becoming less important in a period of the normal development of the economy. The most obvious proof of this is the global financial and economic crisis of 2007-2008, that has been overcome by the active anti-crisis policy of the State. The government's role in the economy during the post-crisis period was relatively

weakened. Globalization significantly changes the state's economic role, but it does not nullify it. Nowadays, the relationship between the state and the economy is crucial and beneficial for both sides.

In the modern economic system the state has one of the most important parts of the market economy. Unlike the private market, which is determined by the profit and-loss categories, the main objective of the State's economic activity is to maximize welfare of the entire society. Governments of the countries participating in the globalization process are not able to carry out economic policy without taking into consideration the interests of the global members - international financial and economic institutions, transnational companies (TNCs) and regional unions.